

OP VAKANTIE!

Wim Daniëls

OP
VAKANTIE!

ALFABET UITGEVERS

2021

© 2021 Wim Daniëls

Omslagontwerp bij Barbara

Omslagbeeld Nationaal Archief/Collectie Spaarnestad/Co van der Wal

Auteursfoto Peter Arno Broer

Typografie binnenwerk Aard Bakker

ISBN 978 90 213 4028 9

NUR 320

alfabetuitgevers.nl

Alfabet Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

INHOUD

Inleiding	7
Vakantie in vroeger eeuwen	13
Kamperen	21
Kampeerterrainen	31
Kampeerclubs	42
Wereldomroep, telefooncel en ansichtkaart	49
Vakantie voor werknemers	53
De bouwvakvakantie	62
Vakantie in het onderwijs	69
Vakantieboeken	79
Wandellust	88

Vakantiekolonies en vakantieparken	98
De fietsvakantie	107
Op vakantie in eigen land	119
Op vakantie naar het buitenland	127
De zomervakantie	134
De wintersportvakantie	142
Op vakantie met de trein	149
Met de auto op vakantie	157
Op pad met de caravan, camper of vouwwagen	168
Met de touringcar op vakantie	177
De vliegvakantie	183
De cruisevakantie	189
Op vakantie met de motor	194
Met de brommer of scooter op vakantie	200
De zeilvakantie	205
De liftvakantie	211
Vakantie tijdens de Tweede Wereldoorlog	219
Heimwee	226
De thuisblijvers	231
Verantwoording	239
Beeldverantwoording	240

INLEIDING

In mijn herinnering was er in de tijd dat ik een lagere-schoolleerling was, zo rond 1965, in de straat waar ik woonde in mijn Brabantse dorp maar één gezin dat in de zomer op vakantie ging. Toen ze voor het eerst gingen, hadden we thuis werkelijk geen idee wat hun bestemming was. Sowieso wisten we niet zo goed wat we ons moesten voorstellen bij 'op vakantie gaan'. Waar ging je heen? Wat ging je doen? Mijn vader hield er rekening mee dat de vakantiegangers uit onze straat nooit meer terug zouden komen. Vakantie leek hem een soort van eindbestemming. Uiteindelijk keerden ze na vier weken natuurlijk toch terug en bleken ze al die tijd op een camping bij het Zilver-

Jongeren op een camping, jaren vijftig.

strand in het Belgische Mol te hebben gezeten, net over de grens, in feite maar zeventig kilometer verderop, in een bungalowtent of stacaravan, precies weet ik het niet meer.

Nu was mijn straat van vroeger misschien niet helemaal representatief voor het vakantiegedrag van heel Nederland, maar pas vanaf 1970 werd 'op vakantie gaan' gangbaar bij het merendeel van de mensen. Dat journalist Henk Hofland in 1957 in een essayboek getiteld *Vakantie* schreef dat bijna iedereen die het graag wilde zich toen al een vakantie naar het buitenland kon permitteren, was een onjuiste voorstelling van zaken. De meeste arbeiders, en ook veel anderen, hadden in 1957 een veel te karig salaris om naar het buitenland op vakantie te kunnen gaan. Velen hadden er bovendien niet eens genoeg vakantiedagen voor, zelfs niet voor een korte vakantie. Pas na 1970, ruim dertien jaar na het verschijnen van Hoflands boek, gingen voor het eerst meer mensen wél dan niet op vakantie. Maar de Nederlandse vakantiegangers van toen trokken zeker niet allemaal naar het buitenland. De meesten vierden vakantie in eigen land.

Vanaf 1970 groeide het aantal vakantiegangers echter snel, in dertig jaar tijd naar 80 procent van de bevolking, terwijl er tot 1970 een kleine eeuw overheen ging voordat het aantal vakantiegangers van enkele procenten naar 50 procent steeg. In 2019 ging 85 procent van de Nederlanders op vakantie, van wie driekwart naar het buitenland.

Mijn eigen ouders gingen voor het eerst op vakantie toen ze tegen de zestig liepen. Dat was kort na het keerpunt-

jaar 1970. De lokale Boerenleenbank organiseerde in die tijd groepsvakantie-reizen – per touringcar – naar Valkenburg. Een broer van me, die op de bank werkte, spoorde mijn ouders aan eens mee te gaan. Het was helemaal niet zo duur, zei hij. En hoewel mijn vader een schamel inkomen had, viel het te betalen bedrag mijn ouders inderdaad mee. Zo gebeurde het dat ze voor het eerst van hun leven op vakantie gingen, een hele week. Nog later kwam er voor hen – opnieuw via een georganiseerde busreis met de bank – de bestemming het Zwarte Woud bij. En uiteindelijk zijn ze zelfs een keer met de bus naar Oostenrijk geweest, maar liefst twee weken lang.

Omdat mijn ouders, die ongemotoriseerd waren, aanvankelijk niet op vakantie gingen, bleef ik zelf als jonge jongen eveneens thuis. Ik was zestien toen ik voor het eerst op vakantie ging, niet met mijn ouders maar met enkele vrienden.

Veel mensen van de generatie en de sociale klasse van mijn ouders – geboren in het eerste kwart van de twintigste eeuw, arbeidersmilieu – deden er lang over om ook eens op vakantie te gaan. Maar heel gek was dat dus niet, gezien hun beperkte aantal vakantiedagen en matige inkomen. Om op vakantie te kunnen gaan, moet je nu eenmaal tijd en geld hebben. En als die tijd en het geld er ten slotte zijn, moet je nog kunnen beseffen dat een vakantie-reis niet alleen voor anderen maar net zo goed voor jou is weggelegd. Dat was zeker vroeger nog niet zo vanzelfsprekend.

Een echte begindatum koppelen aan ‘op vakantie gaan’,

is niet mogelijk. In de Romeinse oudheid had je al vakantievierders, vooral welgestelde inwoners van Rome die geregeld naar de kustplaats Napels gingen. Ook voordien zullen er mensen met fortuin en status zijn geweest die soms, of geregeld, op een andere dan de eigen locatie voor langere tijd ontspanning en vermaak zochten. Na de Romeinse tijd was dat nog sterker het geval, zelfs in de zogenoemde ‘donkere’ middeleeuwen. Maar in omvang was het allemaal heel beperkt.

Als we gedwongen zouden worden – hoewel het in feite dus niet kan – voor Nederland toch een beginpunt te noemen waarop het fenomeen ‘op vakantie gaan’ echt iets ging voorstellen, is 1 juli 1883 misschien een legitieme datum. Dat is de dag waarop de ANWB, de Algemene Nederlandsche Wielrijders-Bond, werd opgericht, al heette de bond in de eerste twee jaar nog Nederlandsche Vélocipèdisten-Bond, naar het toen in Nederland gangbare Franse woord voor de niet lang daarvoor uitgevonden fiets: vélocipède. Naast de ijver die de bond aan de dag legde voor het aanleggen van fietspaden en het plaatsen van verkeersborden, was er aandacht voor het aanbieden van overnachtingsplaatsen, vooral in hotels, voor mensen die op vakantie wilden. En die mensen kwamen er juist daardoor steeds meer. Aanbod schept vraag.

Het woord ‘vakantie’ – dat via het Frans teruggaat op het Latijnse *vacatio* – was aan het einde van de middeleeuwen al vrij bekend, maar toen vooral met betrekking tot de rechtspraak. Er waren bij de rechtbanken periodes waarin er geen zittingen werden gehouden. Dat waren de

‘regt-swijgdagen’, die ook ‘vacantiën’ werden genoemd. Het tableau was dan leeg en de mensen die bij de rechtbanken werkten, waren dan vrij. En ‘leeg’ en ‘vrij’ zijn de oorspronkelijke betekenissen van ‘vakantie’, waarbij je ‘vrij’ kunt verruimen tot ‘vrije tijd’, de tijd waarin je niet naar school of het werk hoeft; je agenda is leeg. Dat hoeft echter niet te betekenen dat je er dan voor enige dagen of weken op uit trekt. Je kunt je vrije tijd, je vakantie, gewoon thuis doorbrengen. Maar allengs is ‘vakantie vieren’ in toenemende mate ‘op vakantie gaan’ geworden. Even van huis weg om te ontspannen en te genieten van een ander-soortige natuur. Even weg of zelfs voor langere tijd weg om andere culturen te leren kennen, andere steden te zien, nieuwe energie of inspiratie op te doen. Vooral daarover, over op vakantie gaan naar elders, gaat dit boek. En ja, het heet *Op vakantie!*. Volgens sommigen zou het ‘Met vakantie’ moeten zijn en is ‘op vakantie’ een verhaspeling van ‘op reis’ en ‘met vakantie’. Maar dat is een hardnekkig misverstand. Mensen kunnen zowel ‘met vakantie gaan’ als ‘op vakantie gaan’. In dit boek gaan ze vooral ‘op vakantie’.

VAKANTIE IN VROEGER EEUWEN

Pieter Corneliszoon Hooft (1581-1647) was zeventien jaar oud toen hij vanuit Amsterdam aan een zogenoemde Grand Tour begon, een lange culturele vakantie-reis, die in zijn geval ruim twee jaar zou duren. Hooft zou later een bekend schrijver worden. Hij bekleedde vanaf 1609 ook de functie van drost van Muiden en woonde in die hoedanigheid op het Muiderslot.

Een Grand Tour was in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw een reis die vooral jongeren maakten, meestal op nadrukkelijk aandringen van hun welgestelde ouders, die hun kinderen – tenminste als het zonen betrof – kennis wilden laten maken met wat de cultuur tot dan

toe aan moois had voortgebracht. Frankrijk, Italië, Zwitserland en Duitsland waren de favoriete landen, waarbij steden als Parijs, Milaan, Venetië, Florence, Rome, Bazel en Heidelberg werden aangedaan, voor zover politieke schermutselingen of heuse oorlogen dat niet verhinderden.

Tegelijkertijd zagen de ouders een Grand Tour als een mogelijkheid tot karaktervorming. Hun jongens zouden er mannen door worden. Daarnaast werd het leren van vreemde talen belangrijk gevonden.

Als de jonge reizigers terugkwamen van hun Grand Tour, waren ze klaar om een belangrijke positie in het maatschappelijk leven in te nemen. Ze waren nu immers niet alleen mannen geworden maar net zo goed mensen van de wereld, die van wanten wisten.

De Grand Tours werden vrijwel nooit alleen ondernomen. Er gingen vaak begeleiders mee, onder anderen gouverneurs, een soort leraren. En onderweg konden de reizende jongelingen terecht bij familieleden of andere bekenden. Soms staken ze de handen uit de mouwen. P.C. Hooft bijvoorbeeld draaide een tijdje mee in een handelshuis in het Franse La Rochelle, dat bestierd werd door een familielid. Ook werkervaring opdoen was goed voor de karaktervorming en als voorbereiding op het bekleden van een belangrijke maatschappelijke positie.

Anna Frank-van Westrienen schreef een prachtig boek over het fenomeen van de Grand Tours, getiteld *De Groote Tour*. Het boek, gebaseerd op haar proefschrift, verscheen in 1983. Frank-van Westrienen noemt de reizende jonge-

ren in haar boek veelvuldig ‘touristen’, want dat waren ze in haar ogen toch bovenal, waardoor hun reizen daadwerkelijk ‘vakantiereizen’ genoemd kunnen worden.

Een compleet nieuw fenomeen waren de Grand Tours indertijd niet. In de Romeinse oudheid, rond het jaar nul, trokken vanuit Rome vermogende families of rijke eenlingen niet alleen naar de badplaats Napels – voor een luiervakantie of een bacchanaal – maar ook naar Griekse steden, zoals Athene, om er kennis te nemen van de hoogtepunten van de Griekse cultuur, die gerealiseerd waren nog vóór de Romeinse glorie-dagen. De Romeinen waren erin geslaagd een behoorlijk weggennet aan te leggen waardoor het reizen enigszins vergemakkelijkt werd. Aan het einde van hun dominante overheersingstijd, rond het jaar 400, hadden ze zo’n 80.000 tot 90.000 kilometer aan wegen geplaveid.

De Romeinen beschikten zelfs over reisgidsen, zoals de *Beschrijving van Griekenland* van de hand van Pausanias, een Griekse aardrijkskundige die leefde in de tweede eeuw van onze jaartelling.

Een van de toeristische attracties die de Romeinen in Griekenland beslist wilden zien, was het Parthenon. Voor de Romeinen was deze beroemde tempel een architectonisch hoogstandje, terwijl ze zelf dichterbij huis toch ook konden bogen op enkele fraaie bouwwerken.

Sommige Romeinse toeristen reisden na hun bezoek aan Griekenland nog verder, zoals naar het toenmalige Anatolië, waar ze zich lieten verwennen in de badhuizen, en waar ze de toen al roemruchte plaats Troje bezochten,

het hedendaagse Turkse Hissarlik, gelegen vlak bij de Egeïsche Zee, in de buurt waarvan Pausanias geboren was. De Griekse dichter en geschiedschrijver Homerus had eeuwen daarvoor met veel elan over Troje geschreven in zijn beroemde werk de *Ilias*, een titel die verwijst naar andere namen die voor Troje in gebruik zijn geweest: Ilias, Ilion. De Romeinen kenden het werk van Homerus.

Ook Egypte kon door reizende Romeinen tijdens hun Grand Tour bezocht worden. Daar waren de toen al beroemde piramides te bezichtigen. Bovendien was de machtige rivier de Nijl een bezienswaardigheid, zoals ze dat nu nog steeds is.

Na de ondergang van het Romeinse Rijk volgde een lange periode, de middeleeuwen, waarin het maken van toeristische reizen op een laag pitje stond. Wel werden er in de middeleeuwen vanuit verschillende landen en plaatsen pelgrimstochten ondernomen, onder andere naar Rome en Jeruzalem, waarvoor eveneens reisgidsen bestonden, zoals de *Map Of The Itinerary From London To Jerusalem* van Matthew Paris, een dertiende-eeuwse benedictijner monnik (een *itinerary* is een routebeschrijving). Pelgrims overnachtten veelal in kloosters en herbergen. Echte vakantiegangers waren het evenwel niet, zoals ontdekkingsreizigers dat nog veel minder waren, hoewel tegenwoordig wel gezegd wordt dat op vakantie gaan het ontdekken van nieuwe werelden is. Maar nu gaat het daarbij vooral om pleziertochten. Voor de echte ontdekkingsreizigers waren de reizen die ze ondernamen vrijwel zonder uitzondering tochten vol ontberingen.

Er komen echter altijd weer andere tijden. En vanaf de vijftiende eeuw kon alles wat vóór de middeleeuwen aan cultuur was voortgebracht, op hernieuwde belangstelling rekenen, onder andere via de Grand Tours.

In het perspectief van de tijd bezien, waren de Grand Tours enorme ondernemingen door de primitieve omstandigheden waaronder ze plaatsvonden. De voornaamste vervoermiddelen indertijd waren de trekschuit, de zeilboot, het paard en de paardenkoets, en er zal door de reizigers zeker ook geregeld een flink stuk gewandeld zijn, veelal over slechte wegen, want het wegennet was sinds de ondergang van het Romeinse Rijk nauwelijks onderhouden en amper uitgebreid. Bovendien vertoefden reizigers vroeger, toen er zoveel minder mensen waren dan nu, onderweg veelvuldig in niemandsland, waar ze bij pech niet op hulp van zoiets als de Wegenwacht konden rekenen. En de communicatie met het thuisfront verliep via de langzame weg van postkoeriers. Anno nu hebben mensen die lang op reis gaan vrijwel permanent de modernste communicatiemiddelen tot hun beschikking. Via appjes, mail, Skype, enzovoort hebben velen zelfs meer contact met het thuisfront dan wanneer ze gewoon thuis zijn.

Een fictieve Grand Tour is de *Reis om de wereld in 80 dagen* van Jules Verne. Het boek, verschenen in 1873, gaat over de onverstoorbare Phileas Fogg en zijn impulsieve helper Jean Passepartout. Aan hun reis ligt een weddenschap ten grondslag. Lukt het Phileas Fogg in tachtig dagen vanuit Londen de aardbol rond te gaan? Jules Verne had natuurlijk

een vliegtuig kunnen bedenken voor Fogg en Passepartout, maar dat deed hij niet. Hij liet zijn hoofdpersonen reizen met de transportmogelijkheden die er in zijn tijd daadwerkelijk waren, waarbij hij koos voor de trein, de boot, het paard met wagen, een olifant en een ijszeiler. Het reisschema liep vanuit Londen naar Suez, Bombay, Calcutta, Hongkong, Yokohama, San Francisco, New York en terug naar Londen.

Jules Vernes boek was geïnspireerd op de boeken en brieven van de Amerikaanse avonturier William Perry Fogg (1826-1909). Die man had daadwerkelijk verre reizen gemaakt, onder andere naar Japan, China, India, Egypte en Perzië. Hij was veel meer een vakantievierder dan de personages Phileas Fogg en Jean Passepartout dat waren. Die reisden om een weddenschap te winnen, al was de echte winst voor Phileas Fogg dat hij onderweg de vrouw ontmoette met wie hij uiteindelijk zou trouwen. Maar *De reis om de wereld in 80 dagen*, van meet af aan een enorme bestseller, wakkerde bij velen wel de behoefte aan om zelf grote reizen te gaan maken.

De benaming Grand Tour is na de hoogtijdagen ervan nooit echt in onbruik geraakt. In de huidige reisbranche wordt ze nog geregeld van stal gehaald voor een vakantie-reis die de indruk moet wekken omvattend te zijn, met de nadruk op 'de indruk wekken', want 'Een Grand Tour Zwitserland van acht dagen' bijvoorbeeld, die daadwerkelijk door reisbureaus aangeboden wordt, is natuurlijk alleen in naam een Grand Tour. Maar dat de naam in de vakan-

tiebranche nog voortleeft, duidt er wel op dat de vroegere Grand Tours voor het fenomeen 'op vakantie gaan' beslist van belang zijn geweest.

De vakantieganger en de reiziger

De vakantieganger is meestal geen reiziger en de reiziger geen vakantieganger. Wie op vakantie gaat, heeft een bestemming. Wie reist, heeft wellicht ook een bestemming, maar dan alleen om van daaruit weer verder te reizen. Voor een vakantieganger is ergens zijn belangrijk, voor een reiziger gaat het om onderweg zijn. Het is wat zwart-wit gesteld en de vakantieganger en reiziger kunnen elkaar zeker ook overlappen, maar in wezen zijn het verschillende types.

Camping Bakkum (bij Castricum), 1958.